

kultuurleven

nr. 9 - november 1974

inhoud

dossier: de culturele integratie van nederland en vlaanderen

Hoofdred., *Ter inleiding* - 932

Nota van het Algemeen Nederlands Verbond, *Structuren en opdrachten voor een integratie-beleid* - 934

1. G. Geerts, *Integratie en taalpolitiek* - 940

2. A. Wouters, *Uitgeverij en boekenmarkt* - 944

3. J. de Wit, *Noord en Zuid, één geluid? Vertaling en verspreiding van literatuur* - 949

4. J. De Laet, *Radio en televisie* - 954; + Redactioneel commentaar - 959

E. Van Isterbeek, *Zit de culturele integratie dan werkelijk in het slop?* - 960

J. Florence, *Psychoanalyse - Literatuur* - 968

J. Verhoeven, *De ontschoolde samenleving. Van de ene mythe naar de andere?* - 981

H. Van den Enden, *Wetenschap = ideologie?* - 990

R. Boehm, *Nog eens - wetenschap, politiek en moraal* - 999

geloof op zoek naar inzicht

L. Heyde, *De 'Wederkomst van Christus'* - 1001

kultuurleven beknoot

B.J. De Clercq, *De mentaliteitsverandering en het dalend geboortecijfer* - 1011

boekbesprekingen

bijbelwetenschap - 1016; geschiedenis - 1019

aankondiging: dag van KL over 'syndicalisme' verschoven tot na nieuwjaar - 980

dossier: de culturele
integratie van nederland
en vlaanderen

de ontschoolde samenleving

van de ene mythe naar de andere ?

j. verhoeven

Het onderwijssysteem zoals wij dit kennen voldoet niet langer. Dit is geen stelling die wij enkel maar bij leerlingen aantreffen die school-moe zijn. Integendeel, in de meeste westerse landen heeft men de laatste tien jaren totale veranderingen in het schoolsysteem kunnen waarnemen. Sommige critici gaan nog verder en stellen een totale vernietiging van het schoolsysteem voor, aangezien de huidige school-structuren de onrechtvaardige samenlevingsstructuren bevestigen en handhaven. Een van de belangrijkste verdedigers van deze ontschooling is Ivan Illich, RK-priester die een monseigneurstitel mag voeren. Als zoon van een Joegoslavisch diplomaat werd hij in 1926 in Wenen geboren. Hij studeert geschiedenis en talen en verblijft een tijd aan de Vaticaanse diplomaten school. In 1951 wordt hij hulppastoor in een Iers-Puertoricaanse parochie in New-York City. Van 1956 tot 1961 is hij vice-rector van de katholieke universiteit van Puerto Rico en vervolgens professor in New-York. In 1961 sticht hij in Cuernavaca (Mexico), het Centrum voor Interculturele Documentatie (CIDOC)¹). Dit wordt de plaats waar Illich langs discussie tot zijn ideeën komt over de noodzakelijke oplossingen voor de sociale problemen. Als gesprekspartners ontmoet hij daar Everett Reimer, Paolo Freire, Peter Berger, José-Maria Bulnes, Paul Goodman e.a. Uit confrontaties met deze mensen is deze man, die een comfortabele plaats had veroverd in de gevestigde orde, gekomen tot een remedie die de gevestigde orde wil vernietigen.

De vernietigende analyse die Illich maakt van onze samenleving en het daaraan ondergeschikte onderwijs bevat o.i. diagnoses die niet mogen terzijde gelegd worden. Zij wijzen op een aantal probleem-gebieden die een oplossing moeten krijgen wil de samenleving zichzelf niet vernietigen. De oplossingen die hij voorstelt kunnen daarbij inspireren. Men moet echter de vraag blijven stellen of de poging die hij onderneemt om de mythe uit de wereld te helpen niet een nieuwe mythe creëert.

¹) BRUINSMA, J., *De tijdbom van Ivan Illich*, in *Kruispunt*, 10e jg., nr. 1, januari 1974, blz. 22-23.
BUCKMAN, P. ed., *Het onderwijs is ook niet alles*, Baarn, het Wereldvenster, 1973, blz. 164-165.

nieuwe trekken van onze samenleving (2)

De uitzonderlijk snelle ontwikkeling van de technologie heeft volgens Ivan Illich meer problemen geschapen dan opgelost. «*Vrijheid en waardigheid zullen steeds meer verloren gaan en de mens zal op ongekende wijze de slaaf zijn van zijn werktuigen*» (blz. 30). Wetenschappelijk inzicht in onze hedendaagse termen gesteld betekent niet altijd een winstpunt voor de samenleving.

Kijkt men naar de moderne geneeskunde dan moet men volgens Illich besluiten dat de «*officiële medische wetenschap ... een belangrijke bedreiging*» voor de gezondheid is geworden. De medische wetenschap veroverde immers een zulkdenige monopoliepositie dat de verwanten en vrienden niet meer in staat bleken om voor de zieken te zorgen. Deze monopolie-positie maakte het ook mogelijk dat deze ertsen tamelijk vrij de kosten van de gezondheidszorg gingen bepalen zodat een verschillende behandeling van rijk en arm een courant fenomeen werd. En het waren wederom deze modern genoemde ertsen die iemand ziek gaan verklaren of gezond. Alle vrijheid van de mensen werd daarom opgeofferd aan de «*institutionele gezondheidszorg*». Dit instituut ging uiteindelijk bepalen wat belangrijk was voor de gezondheid en voerde het geneeskundig wetenschappelijk onderzoek op tot zeer gespecialiseerde domeinen die meer en meer een betekenis verloren voor de globale samenleving.

Wat men aan nadelen ondervindt in een sterk geïnstitutionaliseerde en vertechniseerde medische wereld vindt men eveneens terug in tal van andere sectoren. Een van de meest onrechtvaardig verdeelde hulpmiddelen in de wereld is de energie. Illich heeft aan dit probleem een afzonderlijk essay gewijd ³⁾.

Hij betoogt hierin dat de energie op de meest onzinnige en onrechtvaardige wijze wordt aangewend. Onrechtvaardig kan men dit noemen omdat men b.v. evenveel energie verbruikt voor het vervoer van 250 miljoen Amerikanen als de brandstof van 1300 miljoen Chinezen en Indiërs voor alle doeleinden. Men investeert verder eveneens zeer veel energie in het vliegtuigvervoer in de USA terwijl slechts 0,2% van de Amerikanen jaarlijks vliegen. Heel die strijd voor het bezit en het beheersen van de energie geeft aanleiding tot de meest onzinnige evolutie. In plaats van een onbelemmerde tijdswinst levert dit overmatig energieverbruik een geweldig tijdverlies op. Het vervoer geraakt immers door tal van redenen erg afgeremd: de doorstroming kan verbroken worden; geïsoleerde reisbestemmingen betekenen een hindernis voor snelle doorvoer en tenslotte veroorzaakt een toenemende verkeersstroom een groeiende kans om de wegen te blokkeren. Illich meent dat eenmaal het verkeer sneller dan 20 kilometer per uur gaat meer hinder uit deze ogenschijnlijke tijdswinst voortvloeit dan voordeel.

³⁾ ILLICH, I., *Naar een nieuwe levensstijl*, Baarn, Het Wereldvenster, 1973, 161 blz.

⁴⁾ ILLICH, I., *Energieverbruik en maatschappelijke tegenstellingen*, Baarn, Het Wereldvenster, 1973, 80 blz.

Uit deze voorbeelden wordt voldoende duidelijk dat een wetenschappelijke ontwikkeling zoals die nu binnen bepaalde instituties zeer klasse-gebonden gebeurt geen onvoorwaardelijk winstpunt is voor de samenleving. Wij zijn stilaan op weg naar een technocratische catastrofe. Tegenover deze catastrofe stelt Illich een conviviale samenleving. Hieronder verstaat hij een *«autonome en creatieve omgang van mensen onder elkaar en de omgang van mensen met hun omgeving»*. Illich ziet hierin het enige middel om te ontsnappen aan de onderdrukking door instituties (geneeskunde, onderwijs) en de manipulatie door werktuigen. Dit betekent niet dat in deze samenleving elk onderwijssysteem wordt afgewezen. Integendeel. Maar men dient wel een onderwijssysteem te verwerpen dat enkel maar als een dwangwerktuig fungeert en aan de afvallers heel wat voorrechten ontzegt. Dit betekent evenmin dat televisie bij definitie slecht is. Men moet alleen voorkomen dat het een middel is tot manipulatie.

Deze conviviale samenleving loopt op dit ogenblik immers gevaar onder invloed van de steeds voorthollende ontwikkeling van de industrie. Vijf probleemgebieden bieden zich aan volgens Illich. Men stelt op de eerste plaats een groeiend gevaar vast voor de vernietiging van het natuurlijke levensmilieu. Ten tweede worden wij bedreigd door een groeiende monopolie-vorming zodat conviviaal leven onmogelijk wordt gemaakt. Men stelt o.m. vast dat auto's het uitzicht van de stad gaan bepalen, of dat scholen het monopolie van elke vorm van onderwijs gaan bepalen, net zoals de geneesheren het alleenrecht hebben om te zeggen wie ziek of gezond is. Op de derde plaats wordt in deze geïndustrialiseerde wereld de mens overgeprogrammeerd om een nuttig werktuig te zijn in deze wereld. Hierdoor wordt nochtans zijn creativiteit gedood. Ten vierde stelt men in de geïndustrialiseerde samenleving vast *«dat het recht op een politiek die het resultaat van inspraak»* is, afneemt. Hoe gecompliceerder immers de organisaties worden des te groter de hiërarchische structuren worden. Als vijfde bedreiging van de conviviale samenleving ziet Illich de gedwongen modernisering door enkele monopolie-houders geforceerd. Daardoor kunnen de meeste mensen geen beroep meer doen op de tradities (taal, zeden, mythe, oordelen) en worden zij afhankelijk van enkele specialisten.

Al deze factoren maken dat de mens in de samenleving het gevaar loopt het slachtoffer van zijn eigen uitvindingen te worden. Werktuigen gaan hem beheersen in plaats van te helpen. De taak van de mens kan immers in het productieproces zo gespecialiseerd geraken dat er nog maar weinig menselijks in te vinden is. Machines gaan onze keuze-mogelijkheden en motivaties beperken. Wij lopen het gevaar slaaf te worden van de god der *efficiency*. Deze zinloze verheerlijking van de technologie wordt daarenboven bevorderd door drie

factoren, nl. «de vergoding van de wetenschap, het bederf van de gewone taal en het feit dat men geen respect meer heeft voor het formele proces waardoor maatschappelijke beslissingen tot stand komen». Meer en meer ontsnapt de kans op een eigen vrije keuze voor de nodige werktuigen van de mens. Instituties en machines leggen de keuze onwrikbaar vast.

Om aan deze problemen te ontsnappen, meent Illich, moet men een nieuwe weg inslaan die misschien in het begin utopisch lijkt maar de enige oplossing geeft. Drie taken moeten hier gerealiseerd worden :

1. concrete procedures vaststellen om meer mensen in te lichten over de aard van de huidige crisis zodat zij gaan begrijpen dat beperkingen noodzakelijk zijn en dat een conviviale samenleving aantrekkelijk is ;
2. het grootste aantal mensen onderbrengen in organisaties die een sobere levensstijl opeisen en
3. de politieke en juridische werktuigen in de samenleving opnieuw leren waarderen en gebruiken om het conviviale leven te realiseren.

de ontscholing van de maatschappij ⁴⁾

Eén van de meest gevaarlijke instrumenten voor de vernietiging of ontwikkeling van de conviviale samenleving wordt gevormd door het geïnstitutionaliseerde onderwijs. Dit onderwijs vormt immers een constante bedreiging voor de zwakken. Als institutie heeft het onderwijs zoveel bijverschijnselen dat de hinder voor een conviviale samenleving niet louter denkbeeldig is.

Onderwijs heeft men immers gelijkgesteld met schools onderwijs waaraan cijfers en diploma's gekoppeld zijn. Deze laatste vormen essentiële bestanddelen van een positietoewijzingsproces. Men krijgt de positie die verbonden is aan het aantal jaren dat men in de school heeft doorgebracht. Er wordt niet de vraag gesteld wát men gedurende die vele jaren 'geleerd' heeft. Het is een onbetwistbaar a priori dat schoolbezoek gelijk is aan leren. Het bezit van een bepaald diploma geeft u recht op een bepaalde positie en sluit andere posities voor u uit. Vanuit deze positie wordt dan weer de positie van anderen bepaald. Hierdoor gaat de wereld verdeeld geraken in twee kasten, nl. de gediplomeerden en de niet-gediplomeerden. Hoe onrechtvaardig dit ook moge zijn, het zullen wederom de gediplomeerden zijn die bepalen wat goed onderricht is en hoe dit aan de meest benadeelden kan bezorgd worden.

⁴⁾ ILLICH, I., *Ontscholing van de maatschappij*, Baarn, Het Wereldvenster, 1972, 160 blz.

Tal van remerdiëringsprogramma's worden er opgesteld. Uiteindelijk zullen de kinderen van de rijken er nog het meeste voordeel uit halen omdat zij van deze hulp in de ondersteunde scholen met meer vrucht kunnen profiteren. De programma's waren trouwens gedacht vanuit de eigen cultuur van de geschoolden, d.i. de rijken. Daarenboven ziet men dat in alle onderwijsplannen het grootste belang aan het universitair onderwijs wordt gehecht waar de grote massa van de bevolking niet kan van profiteren. Het vele geld dat hieraan besteed wordt dient uiteindelijk weer tot de vorming van technocraten die de autonomie van het grootste deel van de bevolking gaan beperken. Dit onderwijsstelsel heeft daardoor een bijzondere betekenis gekregen in onze samenleving. Het is een nieuwe wereldgodsdienst geworden. De heiligheid van dit stelsel bezorgt aan de participanten een onnoemelijk aantal voorrechten. Deze voorrechten nemen toe naarmate men langere tijd aan het onderwijs deelgenomen heeft. Daar deze mensen lange tijd in deze heilige onderwijsinstituten vertoefd hebben krijgen zij van de samenleving het recht om de ideale levensstijl te bepalen. De ideale consumptie in een land wordt aangegeven door de academici. De school gaat op die wijze gebruikt worden om een aantal mythen in de wereld te verspreiden.

Een eerste belangrijke mythe is deze van de geïnstitutionaliseerde waarden. Hiertoe behoren o.m.: consumptie zal steeds moeten toenemen; produktie zal steeds vraag doen ontstaan; scholing zal vraag naar scholing doen ontstaan, enz. Een tweede mythe wordt gevormd door de opvatting dat alle waarden meetbaar zijn. Dit principe wordt volgens Illich in de scholen bijgebracht zodat hieruit volgt dat dit principe omwille van de heiligheid van de school in gelijk welke situatie wordt toegepast.

De school levert nog een andere belangrijke mythe. De rationele didactische aanpak is immers niets meer dan het meest geschikte middel om waardepakketten over te dragen, juist zoals men andere economische produkten verkoopt. De school zorgt verder ook voor het behoud van het geloof in de *«zich automatisch continuerende vooruitgang»*.

Het tragische van dit overdrachtsproces van mythen door het onderwijs is dat zij die dit niet in zich opnemen worden uitgesloten, niet enkel uit de scholen, maar uit de ganse samenleving die vanuit de school gedacht wordt. De genoegens die de samenleving te bieden heeft worden in ruimere mate aan de goede leerling uitgedeeld dan aan de andere.

De heiligheid van de bureaucratische onderwijsinstituten heeft voor gevolg dat er in de samenleving weinig fundamentele veranderingen zijn waar te nemen en dat er in het onderwijs evenmin veel verandert. De oplossing voor het probleem van een overgemanipuleerde samenleving is voor Illich duidelijk. Enkel een volledige ontscholing van de samenleving is de oplossing. Revolutie is onder geen enkele andere voorwaarde mogelijk.

De nieuwe onderwijsstructuur die Illich voorstaat moet drie doeleinden hebben : *«ze behoort allen die willen leren te allen tijde toegang te verlenen tot de beschikbare mogelijkheden ; ze behoort allen die wat zij weten met anderen willen delen in staat te stellen diegene die het van hen willen leren te vinden ; en tenslotte behoort ze allen die het publiek een kwestie willen voorleggen de gelegenheid te geven hun probleem naar voren te brengen»*. Dit systeem verwerpt leerprogramma's en de diploma's die aan de verovering van een dergelijk pakket verbonden zijn.

De opbouw van deze nieuwe structuur vertrekt vanuit de vraag : *«met welk soort dingen en mensen zouden lerenden in contact willen komen om te leren ?»* Vier wegen om deze kritische informatie te krijgen zouden hierbij kunnen bewandeld worden. Een eerste weg is de volledige vrije toegang tot *«informatiediensten - onderwijsobjecten»*. Deze treft men in de dagelijkse arbeidssituatie aan als in laboratoria, musea en bibliotheken, waar de leerling volledig vrij experimenteert en zoekt. Een tweede mogelijkheid vormen de *«vaardigheidscentra»*. Hier geven mensen die bepaalde vaardigheden beheersen of willen beheersen hun naam en adres op om in contact te komen met mensen met dezelfde belangstelling. Vervolgens kan men nog pogen de partners voor een bepaald kennisdomein samen te brengen. Op die wijze gaan zij elkaar wederzijds beïnvloeden. Deze ontmoetingen zouden kunnen gebeuren in de schoolgebouwen die door de ontscholing zijn vrijgekomen. En tenslotte zou men nog een soort gids kunnen opstellen waarin een lijst van leraars is opgenomen die bereid zijn onder bepaalde voorwaarden over bepaalde domeinen informatie te geven. Hier bieden een aantal specialisten zich aan : pedagogen om de ouders te helpen hun kinderen naar een stuk onafhankelijkheid te begeleiden en vakmensen voor het aanleren van de gevraagde specialismen. Voor deze mensen zouden uiteraard een groot aantal taken van het bureaucratische en onderwijssysteem wegvallen, o.m. programmeren van lessen, orde handhaven, benoemen van leerkrachten, noteren van afwezigheden van leerlingen, public relations verzorgen, enz. Hoofdobjectief moet zijn alle confrontaties met alle wegen van kennisaanwerving mogelijk te maken en een ideale relatie meester-leerling te laten ontwikkelen waarin een gezamenlijke probleemoplossing mogelijk is.

ontscholing : een haalbare zaak ?

Illich staat met zijn ideeën over het gevaar van een schoolse samenleving niet alleen. In het CIDOC te Cuernavaca heeft Illich samen met vele anderen, waaronder o.m. Everett Reimer, Paolo Freire, Peter Berger, deze ideeën tot ontwikkeling gebracht.

Uit de mislukking van de school als institutie die kennis zonder onderscheid van rang zou moeten overdragen is er ook buiten Cuernavaca een geest van verzet tegen het monopolie van de school gegroeid. Dit heeft niet alleen aanleiding gegeven tot een positieve formulering van de alternatieve wegen die zouden moeten ingeslagen worden. P. Buckman heeft hiereen iets trachten te verhelpen in de reader die hij samenstelde⁹⁾.

Wanneer verplicht onderwijs uit den boze is zoals illich betoogde dan zou door de afschaffing van de school een zeer groot bedrag vrijkomen dat op een meer verantwoorde wijze voor de vorming van de mensen kon besteed worden. Een van de vernieuwingen volgens Ken Coutes zou erin bestaan arbeiders de kans te geven zich te ontwikkelen door hun arbeid, zelf-onderricht te stimuleren en gemeenschapsonderwijs tot stand te brengen zodat echt zelfbestuur mogelijk zou zijn. Colin Ward meent dat de ontscholing niet vlak voor de deur staat maar dat de staatsbemoeiing tot een minimum herleid moet worden. Een prefiguratie hiervan ziet hij in een sterk gedecentraliseerde stadsschool en winkelscholen van 20 tot 50 leerlingen. De gemeenschap wordt in dit stelsel de plaats waar het onderwijs plaats grijpt. Vrijheid om onderwijs te genieten wordt verder nog bepleit door Albert Hunt onder de vorm van improvisatie, of de studie in groepsverband zoals John Hipkin dit beschrijft, of nog de Engelse *Open University*. In een dergelijk vrij onderwijs-systeem wordt de rol van de leraar totaal anders gedefinieerd. Michael Armstrong meent dat de leraar hier moet komen tot het «stimuleren van leren als een ononderbroken, gemeenschappelijke bezigheid die voor alles op samenwerking berust tussen mensen die elkaar en hun onderwerp kunnen respecteren». Deze geest van «leren om te leren» wordt als het ideale vertrekpunt gezien voor niet-verplicht onderwijs (Richard Romson) dat ondersteund wordt door een ruim arsenaal van de moderne hulpmiddelen, nl. de media (Brian Winston).

Heel dit pleidooi voor de ontscholing van de samenleving als basis van een nieuwe samenleving bevat een aantal zeer waardevolle gezichtspunten. Men moet met illich toegeven dat de institutia van het onderwijs zoals wij die kennen niet borg staat voor een democratische spreiding van kennis waardoor alle leden van de samenleving in staat zouden zijn om over hun eigen lot mee te beslissen. De bezittende klassen profiteren meer van deze mogelijkheden dan de niet-bezitters of minder begoeiden. De vraag dringt zich achter op of het vrij maken van gelijk welke vorm van onderwijs de meest benadeelden nog niet een grotere handicap zou bezorgen. Op die wijze loopt men m.i. het gevaar in een samenleving terecht te komen waarin alle nadelen van dit liberalisme nogmaals op het hoofd van de zwakken terecht komen. Dromen van de idee dat dezen die willen leren dan gaan «leren om te leren» en zich door gaan enkel nutsmotief in een sterk gestratificeerde samenleving zullen laten leiden lijkt mij te optimistisch. Kennis als middel tot verovering van macht (en geld) behoort in een dergelijke structuur evenmin tot de onmogelijkheden. Kinderen die uit materieel meer begoede kringen komen en kunnen genieten van een

⁹⁾ BUCKMAN, P., *Het onderwijs is ook niet alles*, Baarn, Het Wereldvenster, 1973, 1166 biz.

intellectueel milieu zullen opnieuw met meer vrucht genieten van deze zogenoemde vrijheid.

Het relaas dat Joe Ravetz geeft in de reader van Buckman over zijn eigen ervaring als 'ontschoolde' leerling is symptomatisch. Hij schrijft: *«Ik kom uit een Engels, liberaal-progressief, academisch middenstandsmilieu. (...) Ik ben enorm geholpen door mijn ouders, die met mij meevolden, contacten hadden en genoeg geld om daar gebruik van te maken. (...) Privés is vaak de beste leermethode,... (...). Geld is het grote probleem. (...) Ik ben enorm geholpen door mijn ouders die zowel het geld hadden als de bereidheid om het te besteden waar ik het nodig had»*. Daarbij mag men evenmin vergeten dat Ravetz de universiteit op het oog had. Ook al is dit relaas een enig geval, het valt echter niet te loochenen dat we hier het beeld krijgen van de bevoorrechte leerling die het geluk heeft dat hij in het goede gezin geboren is om in een liberale samenleving te overleven.

Een andere zeer belangrijke idee bij Illich is het gevaar dat de instituties voor de samenleving gaan betekenen. Geïstitutionaliseerde geneeskunde gaat het monopolie opeisen om ziekte en gezondheid te definiëren. Zo ook ziet men dat er gevaar bestaat dat geïstitutionaliseerd onderwijs gelijk wordt gesteld met de enige waarheid en de geldige kennis. Het verabsoluteren van deze instellingen betekent een reële bedreiging voor een conviviale samenleving. Daartegenover moet men echter stellen — en hier bewandelen wij misschien hetzelfde idealistische pad als Illich — dat echte vorming bijdraagt tot een eerlijk zoeken naar de waarheid. Waaronder wij eveneens verstaan dat wij de kennis die overgedragen wordt leren kritisch te bekijken. M.a.w. men moet leren vragen stellen naar de posities van hem die de kennis overbrengt in de globale structurele-culturele realiteit. Door deze kennis sociologische reflectie lopen de instituties veel kans hun absoluut karakter te verliezen: het is wellicht een middel om de instituties te demythologiseren zoals Illich dit voorstaat.

De nieuwe vormingsstrategie van Illich is zeker een benadering die ook in onze samenleving kan gerealiseerd worden zonder dat de school verdwijnt. Het zou daarenboven een zeer vruchtbare zaak zijn. Nochtans kan de lezer zich niet van de indruk ontdoen dat in dit systeem zeer veel kans bestaat dat mensen opgeleid worden tot wat men onder 'vakidioten' verstaat, tenzij wanneer men gelooft dat iedereen in staat zou zijn om zich los te maken van het economisch nuttige. Illich is zeker tegen de beperking van de vorming tot een drill van vaardigheden, maar in zijn optie voor het samenbrengen van partners voor onderwijsdoelen⁹⁾ schuilt heel wat gevaar voor een zuiver utilitaire opstelling. Voor landen waar een snel doelgericht antwoord op

⁹⁾ *Ontscholing, Op. cit.*, blz. 35.

scherpe problemen (landen in ontwikkeling) moet gegeven worden lijkt deze taakgerichte vorming zeer nuttig te zijn.

Na de lectuur van de werken van deze ontscholers kan men zich niet van de indruk ontdoen dat men de crisis die er in het huidige onderwijssysteem bestaat gelijkstelt met het faillissement van het onderwijssysteem. Het lijkt ons een even sterk a priori te stellen dat men op dit ogenblik niets leert in het onderwijs tenzij zaken die een conviviale samenleving in de weg staan. Een nauwgezette analyse zou wellicht even gemakkelijk een aantal symptomen aan het licht kunnen brengen waar die conviviale samenleving door gediend wordt.

Een ander a priori menen wij te vinden in de stelling dat het ganse onderwijsproces op dit ogenblik als dwang zou ervaren worden. Ook hier moet men eerder stellen dat er reeds heel wat onderwijsvormen bestaan waar een groter vrijheid geboden wordt, ook al verloopt het leerproces in een systeem dat dwangmatig is opgelegd. Daarmee is uiteraard niet gesteld dat het huidige onderwijs de standenstructuur van onze samenleving niet zou bevestigen. Maar het gericht staan op de verovering van zeer utilitaire kennis zoals Illich dit voorstelt sluit dit gevaar evenmin uit, tenzij de gemeenschapsidee werkelijk zou gaan primeren.

Illich heeft in zijn werk een aantal zeer belangrijke analyses van de samenleving en het onderwijs gemaakt en oplossingen voorgesteld die meer kans zouden moeten krijgen om uitgetest te worden. Zeer belangrijk daarin is zijn pleitrede voor een klimaat van vrijheid in het onderwijs waardoor het leren om het leren centraal kan komen te staan. Wanneer Illich dit dan enkel maar ziet gebeuren in een samenleving zonder scholen dan lijkt dit mij een oplossing die meer gegroeid is uit een overtuiging dan wel uit een systematische analyse van alle voor- en nadelen van de verschillende systemen.

Deze opstelling van Illich kan inzichtelijk gemaakt worden door haar positie te duiden. Illich werd immers in zijn werk geconfronteerd met een onderwijsstructuur in New-York en Mexico die geen kansen bood aan de armen. De zeer kritische situatie van deze cliënten van dat onderwijssysteem vraagt snelle en aangepaste oplossingen. De sociale structuur en de cultuur van deze collectiviteiten waren helemaal niet te verzoenen met de structuur en cultuur van het regerende onderwijssysteem. Goede resultaten kon men moeilijk verwachten. Andere wegen moesten er gezocht worden. De oplossing van Illich is wellicht de meest aangepaste geweest voor de groepen waarmee hij werkte. Vanuit zijn positie was Illich wellicht in een ideale situatie om de mythen die in de scholen worden overgedragen te ontmaskeren.

Maar in de geest van Illich zouden wij misschien toch moeten waarschuwen niet een nieuwe mythe te creëren, nl. dat alle heil voor een conviviale samenleving enkel maar in een ontschoolde samenleving zou te vinden zijn.